

GEÇMİŞTEN GÜNÜMÜZE TÜRKİYE'DEKİ ASKERİ MÜDAHALELERİN AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİNE ETKİSİ

Muzaffer AKDOĞAN

Yrd. Doç. Dr. , Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi, Sağlık Yönetimi Bölümü, muzafferakdogan@gmail.com

ÖZET

1964 yılından itibaren Ankara Antlaşması ile ortaklık ilişkisi içinde bulunan ve 1987'den beri de tam üye olmayı hedefleyen Türkiye'nin Avrupa Birliği (AB) üyelik sürecinin günümüzde de devam ettiği düşünülürse, bu sürecin neden bu kadar uzun sürdüğü sorusu AB-Türkiye ilişkilerinin ele alındığı her ortamda ilk akla gelen sorudur. Türkiye'nin kendinden çok sonra başvuran devletlerin de gerisinde kaldığı bu gecikme durumunu salt ekonomik gerilik ve/veya dini farklılıkla açıklamak yeterli değildir. Türkiye'nin zaman zaman siyasi çizgisinde görülen çalkantılar ve demokrasi yolunda meydana gelen sapmalar AB-Türkiye ilişkilerini her zaman zora sokmuştur. Bu nedenle Türkiye'nin iç siyasetinde yaşanan darbeler ve/veya darbe girişimleri, iki tarafın da siyasi kararlılığını sekteye uğratan önemli sorunlar olmuştur. Türkiye'nin Birliğe üyeliği konusunda her zaman ihtiyatlı bir tutum sergileyen AB, darbeler veya darbe girişimleri ile girdiği siyasi istikrarsızlık zamanlarında genelde Türkiye'ye karşı soğuk ve mesafeli durmayı tercih etmiştir. Türkiye'nin siyasi istikrarsızlığına neden olan bu gelişmelerin, AB-Türkiye ilişkilerinin ele alındığı literatürde yeterince işlenmediği dikkate alındığında, Birlik üyeliğine etkisi incelenmesi gereken bir özellik taşımaktadır.

Bu çalışmada özellikle 15 Temmuz 2016 tarihinde gerçekleşen darbe girişiminin ve öncesinde Türk siyasi hayatında yaşanan askeri müdahalelerin AB-Türkiye ilişkilerine tesiri tartışılacak ve Türkiye'de yaşanan son darbe girişiminin AB üyelik sürecinin geleceğine dair sonuçları görülmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: AB-Türkiye İlişkileri, 15 Temmuz Darbe Girişimi, 27 Mayıs, 12 Eylül, 1972 Muhtırası, Türk Siyasi Hayatı

THE EFFECTS OF PAST MILITARY INTERVENTIONS IN TURKEY ON THE EUROPEAN UNION RELATIONS

ABSTRACT

Turkey has been in partnership with the European Union (EU) by the Ankara Agreement since 1964 and has aimed to become a full member since 1987. If it is considered that the membership process is still continuing today, the question of why this process has lasted so long is the first question that comes to mind in every environment where EU-Turkey relations are being questioned. Turkey fell behind some states even though they applied after Turkey, that's why it is not enough to explain this delay by purely economic backwardness and / or religious differences. The occasional fluctuations in Turkey's political order and deviations in democracy have always complicated the EU-Turkey relations.

For this reason, the coups and / or coup attempts in Turkey's domestic politics have been major problems that interrupted the political determination of both sides. The EU, which has always been cautious about the membership of Turkey to the Union, preferred to keep the distance between Turkey in general during the times of political instability because of the coups or coup attempts. Taking into account that these developments which have caused Turkey's political instability have been ignored in the studies about EU-Turkey relations, so it is significant to analyze the effect of these issues to the Union membership.

In this study, the coup attempt, which took place on July 15, 2016, and the past military interventions in the Turkish political life and their impact on the EU-Turkey relations will be examined and the study will try to reveal the effects of the results of the last coup attempt in Turkey regarding the future of the process of EU membership.

Key Words: *EU-Turkey Relations, 15 July Coup Attempt, 27 May, 12 September, 1972 Military Memorandum, Turkish Political Life*

GİRİŞ

Türkiye, 31 Temmuz 1959 tarihinde Avrupa Ekonomik Topluluğu'na (AET) ortak üyelik başvurusunda bulunmuş ve bu tarihten günümüze 60 yıla yakın uzunca bir zaman geçmiştir. 60 yıllık bu süre zarfında Türkiye ile Avrupa Birliği (AB) ilişkilerini etkileyen iki askeri darbe (1960, 1980), bir askeri muhtıra (1972) ve bir darbe girişimi (2016) yaşanmıştır.

Türkiye'nin AB üyelik süreci incelendiğinde diğer AB üye devletlerine göre yeri farklıdır. Dinan'a göre de Türkiye özel bir vakadır: Coğrafi olarak uzak, stratejik açıdan önemli, ekonomik açıdan güçsüz, siyasi açıdan istikrarsız ve ağırlıklı olarak Müslüman (Dinan, 2009, 26). Bu tespitten yola çıkarak Türkiye'nin Birlik üyeliğinin hâlâ neden tamamlanamadığı sorusuna cevap aradığımızda siyasal sisteminde görülen dalgalanmalar ve bunun getirdiği istikrarsızlık hali belirleyici bir faktördür. Zira muhatapların sürekli değiştiği ve çok zaman üyelik sürecinin sorgulandığı bir devlet ile sağlıklı ve tutarlı bir ilişki kurmak ve bu ilişkiyi devamlı kılmak zordur.

Askeri ya da sivil olmasının ayrımı yapılmaksızın darbe ile ihtilal arasındaki farkı da gözetererek bu çalışmada darbe kavramı kullanılmıştır. İhtilaller devletlerin rejimi üzerinde köklü değişiklikler getiren müdahalelerdir. Darbeler ise devletlerin mevcut rejimi içinde idari

sistemi değiştirme yönünde bir iradeye karşılık gelmektedir. Örnelemek gerekirse Türkiye’de 1908 (Meşrutiyetin ilanı) ve 1923 (Cumhuriyetin kuruluşu) müdahaleleri rejimde köklü bir değişim getirdiği için ihtilal özelliği göstermektedir. 1960 ve 1980 yılında görülen askeri müdahaleler ile idari sistemde düzenlemeye gidildiğinden bu olayları darbe olarak nitelenmek yerindedir.

Bu çalışmada Türkiye-AB ilişkilerine tesir eden Türkiye’deki askeri müdahaleler incelenmiş ve üyelik ilişkisine etki düzeyi tartışılmıştır. Bu çerçevede 1959 yılında yapılan ilk ortaklık başvurusundan günümüze Türkiye’de yaşanan askeri müdahalelere AB’nin tepkileri görülmeye çalışılmıştır.

1. 1960 DARBESİ VE İLİŞKİLERE ETKİSİ

1959 yılı temmuz ayı sonunda Türkiye ilk başvurusunu AET’ye ortak üyelik talebiyle yapmış ve bu başvuru, Yunanistan’ın Toplulukla 1962 yılında gerçekleştirdiği Atina Antlaşması’ndan 2 yıl sonra 1964’te Ankara Antlaşması ile hukuki bir yola girmiştir.

Türkiye’nin ortaklık başvurusunun başlangıç müzakerelerinin devam ettiği bir süreçte 27 Mayıs 1960 tarihinde Türkiye’de bir askeri darbe gerçekleşmiş ve Toplulukla ilişkiler daha başlamadan neredeyse durma noktasına gelmiştir. Topluluk ile Türkiye arasında henüz hukuki bir ilişki kurulmadığından 1960 askeri darbesine karşı Topluluk nezdinde tepkiler oldukça cılız kalmıştır.

Benzer şekilde 1967’de Atina’da gerçekleşen sağcı askeri darbeye o dönemki adıyla Avrupa Topluluğu (AT), Yunanistan ile ilişkileri askıya alarak tepki vermiştir. Aynı dönemde Türkiye’deki 1960 askeri darbesi sonrası görülen siyasi istikrarsızlık ve ekonomik çalkantı, 1964 yılında yürürlüğe giren Türkiye ile Topluluk arasında bir ortaklık kuran Ankara Antlaşması’nın zayıflamasına neden olmuştur (Dinan, 2009, 151).

Türkiye için 60’lı yıllarda Topluluk ile ilişkilerde yer yer sorunlar görölse de durma ve/veya kopma yaşanmamıştır. Yunanistan’da ise 1967-1974 yılları arasında 7 yıl süren askeri cunta yönetiminden dolayı Topluluk tarafından Yunanistan ile ilişkiler dondurulmuştur. Yunanistan 1974 Temmuzunda diktatör albaylar rejiminin yıkılması sonrasında ancak, eski başbakan Konstantin Karamanlis’in yeni bir merkez sağ hükümeti kurması ile demokrasiye dönmüş ve Topluluk ile ilişkilerinde normalleşme sağlanmıştır.

2. 1971 MUHTIRASI VE İLİŞKİLERE ETKİSİ

Yetmişli yıllar boyunca iç politika, ekonomi ve dış politikada son derece ciddi sorunlarla karşılaşan Türkiye, AT’ye karşı sorumluluklarını yerine getirememiştir. Türkiye’de yaşanan hükümet değişikliklerinin ve siyasal krizlerin bu sorumlulukların yerine getirilmemesinde etkili olduğunu söylemek mümkündür.

12 Mart 1971’de Türk Silahlı Kuvvetleri’nin Genelkurmay Başkanı Memduh Tağmaç, Kara Kuvvetleri komutanı Faruk Gürler, Deniz Kuvvetleri komutanı Celal Eyiceoğlu ve Hava Kuvvetleri komutanı Muhsin Batur’un imzasını taşıyan bir muhtıra, Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay’a verilerek Süleyman Demirel hükümetinin istifası istenmiştir. AET’nin bu olaya tepkisi oldukça ılımlı ve her şekilde, Yunanistan’daki 1967 darbesine verdiği tepkiden çok daha düşük seviyede kalmıştır (Çakır, 2016, 47).

Topluluk Türkiye’deki askeri darbelere karşı daha anlayışlı olmuştur. Albaylar Cuntası sırasında Yunanistan ile ilişkiler –en azından kâğıt üzerinde– dondurulmuş olmasına rağmen,

1971 askeri müdahalesi ve 1980 askeri darbesi sırasında AET'nin Türkiye ile ilişkileri devam etmiştir. Öyle ki, Almanya Yunanistan'a karşı Türkiye'yi açıkça kayırmaktan çekinirken Yunanistan'ın katılımını yavaşlatmaya çalışarak Türkiye'nin katılımını desteklemiş ve 1980 darbesi sırasında Topluluğun Türkiye ile ilişkilerini sürdürdüğünden emin olmak için çabalamıştır (Çakır, 2016, 53).

3. 1980 DARBESİ VE İLİŞKİLERE ETKİSİ

Toplulukla ilişkilerde oldukça zorlu bir dönem olan yetmişli yılların ardından, seksenlerde de durum değişmemiştir. 12 Eylül 1980'deki askeri müdahaleyi izleyen yıllarda, Toplulukla Türkiye arasında siyasal açıdan çok daha önemli sorunlar yaşanmıştır. Türkiye'nin demokrasi ve insan hakları konusundaki yetersizlikleri, Topluluk tarafından hep eleştiriye uğramıştır. 1987 yılındaki tam üyelik başvurusu da bu çerçevede değerlendirilmiş ve Türkiye'nin tam üyelik görüşmelerine başlamaya hazır olmadığı ifade edilmiştir (Çayhan, 2003, 479).

1980'ler Türkiye'nin gerek ekonomik gerekse demokratik ve politik sistemlerinde ve bunlara bağlı olarak AET ile ilişkilerinde çok önemli değişikliklerin yaşandığı yıllar olmuştur. Bu değişikliklerden belki de en önemlisi 12 Eylül askeri darbesidir (Tekeli, İlkin, 2000, 21). İlişkilerin Ankara Antlaşması'nın öngördüğü aşamalar doğrultusunda yürütüldüğü bu dönemde, Türk siyasal hayatının yaşadığı sorunlar ve çalkantılar Türkiye-AB ilişkilerini doğrudan etkilemiştir. 1983 yılında Türkiye'de sivil idarenin yeniden kurulması ve 1984 yılından itibaren Türkiye'nin ithal ikameci politikaları hızla terk etmesi ile beraber, Türkiye'nin dışa açılma süreci başlamıştır (Tanlak, 2014, 21).

Yunanistan'ın Topluluğa tam üye olup Türkiye'yi veto etmesinin önüne geçmek isteyen dönemin Dışişleri Bakanı Hayrettin Erkmen, Türkiye'nin AET'ye tam üyelik başvurusunda bulunacağını bildirmesinden bir hafta sonra 12 Eylül 1980'de Türkiye'de bir askeri darbe gerçekleşmiştir. Türkiye ve AET arasındaki ilişkiler dondurulmuş olmamasına rağmen, AET Türkiye'ye karşı, özellikle Avrupa Parlamentosu'nun kararlarında aşikâr olan, olumsuz bir tavır takınmıştır. Türkiye'deki darbeden sadece birkaç ay sonra ve Atina Antlaşması'nda belirtilen takvimden 3 yıl önce, Yunanistan 1 Ocak 1981'de AET'ye tam üye olmuştur (Çakır, 2016, 50).

12 Eylül 1980'de Türkiye'de gerçekleşen darbeden 5 ay gibi kısa bir süre sonra 23 Şubat 1981 tarihinde İspanya'da bir darbe girişimi yaşanmıştır. İspanya'daki darbe girişiminden önce AET, Türkiye'deki askeri rejime daha sıcak yaklaşırken, muhtemelen bunun çifte standart olacağını düşünerek yaklaşımında değişikliğe gitmiş ve iki darbeye karşı da olumsuz bir tavır sergilemiştir (Çakır, 2016, 58).

1980 darbesinin sonrasında Türkiye tarafında AET ile ilişkiler konusunda olumsuz bir yaklaşım görülmemektedir. 20 Eylül 1980 tarihinde Emekli Oramiral Bülent Ulusu'nun başkanlığında oluşturulan hükümet programında, AET ile ilişkilerin, nihai olarak Türkiye'nin Topluluk içinde Ankara Antlaşması'nda öngörülen yerini alması amacına yönelik olacağı ifade edilmiştir. AET'nin askeri müdahaleyle ilgili ilk değerlendirmeleri de Türkiye'nin isteklerine çok yakın olmuştur. 16 Eylül'de toplanan Topluluk Dışişleri Bakanları Türkiye'deki gelişmeleri tartışmış; Fransa ve Danimarka geçmişte Yunanistan'da yaşanan darbe sonrası ilişkilerin askıya alınmasına benzer bir yaklaşımın benimsenmesini istemiştir. Bu isteğin gerekçesini de başka bir devlette benzer bir müdahale karşısında Topluluğun çok

zor durumda kalacağı şeklinde ifade etmişlerdir. Buna karşılık Batı Almanya Dışişleri Bakanı Genscher, 12 Eylül öncesinde Türkiye'deki demokratik sistemin pek çalışmadığını ve askerlerin aslında demokrasiyi yerleştirmek istediğini savunmuştur. Genscher bu yaklaşımı ile geçici bir dönem için askeri yönetime destek verilmesi halinde ilişkilerin devam etmesinin askeri müdahalenin kontrolünü kolaylaştıracağını ileri sürmüştür. İngiltere'de bu görüşü desteklemiş ve Topluluk Bakanlar Konseyi şu kararı almıştır:

“... Bakanlar, Türk askeri makamları tarafından demokratik kurumların süratle yeniden kurulacağına, insan haklarına saygı gösterileceğine ve göz hapsinde bulunan politikacılara iyi muamele edileceğine dair verilen güvenceyi not ettiler. Bakanlar bu yapılan vaatlerin tam olarak ve süratle tatbik edilmesini hararetle temenni ederler.” (Tekeli, İlkın, 2000, 34-36).

Askeri müdahale sonrasındaki ilk dönemde (12 Eylül-31 Aralık 1980) Türkiye-AT ilişkilerinde çalkantılı bir süreç yaşandığı ortadadır. Topluluktaki bazı siyasi grupların ilişkilerin askıya alınması yönündeki istekleri kabul görmemiş ve özellikle ekonomik ve ticari alanlarda ikili ilişkiler devamlılığını korumuştur. Askeri müdahaleden sonraki ilk aylar genelde AT'nin askeri yönetime karşı ılımlı yaklaştığı bir dönem olmuştur (Tekeli, İlkın, 2000, 40).

Avrupa Parlamentosu'nun 8 Nisan 1981 tarihli toplantısında Türkiye ile ilişkiler öncelikli olarak görüşülmüştür. Türkiye'ye bir inceleme heyeti gönderilmesini ve bu heyetin vereceği rapor ile bir karara varılmasını öneren Liberal grubun aksine Sosyalist grup, Türkiye'den demokrasiye dönüş için kesin bir takvim verilmesini ve iki ay içinde demokrasiye dönüş adımları atılmadığı takdirde Katma Protokol'ün askıya alınmasını istemiştir. Liberal grubun tasarısını geri çekmesi üzerine Sosyalist grubun tasarısı Parlamento'da oylanmıştır. 434 üyeli Avrupa Parlamentosu'nun 105 üyesinin katıldığı oylamada 45 olumsuz, 8 çekimser ve 52 olumlu oy çıkmıştır. Kabul edilen metinde Türkiye'deki askeri yönetim, insan hakları ve özgürlüklere saygılı olmaya çağırılmıştır. Ayrıca Türkiye'de demokratik kurumların ve uygulamaların iki ay içinde kurulmaması halinde ortaklık rejiminin askıya alınması istenmiştir. Bu karar Türkiye'de şok etkisi yaratırken hükümet tarafından bir bildiri yayınlanarak Parlamento'nun karar üye sayısı eleştirilmiştir (Tekeli, İlkın, 2000, 52).

4. 15 TEMMUZ 2016 DARBE GİRİŞİMİ VE İLİŞKİLERE ETKİSİ

15 Temmuz 2016 tarihi gecesinde Türkiye'nin daha önce görmediği türden, Silahlı Kuvvetlerin içinde yapılanan bir grup subay tarafından emir komuta zinciri dışında bir darbe girişimi gerçekleştirilmiştir. Darbe girişimi sabaha doğru büyük ölçüde kontrol altına alınmış ancak 22 saat sonra tamamıyla sona ermesi sağlanmıştır. Türkiye'de genel olarak, bir demokrasi zaferi olarak görülen darbe girişiminin önlenmesi ve darbe girişiminden sorumlu olan yapının bertaraf edilmesi süreci, Batıda birçok çevrede tam tersi bir gelişme olarak algılanmış ve olaylara kuşkuyla bakılmıştır.

AB'nin darbe girişimine tepkisi öncelikle darbeyi kınamak yönünde olurken, darbe girişimi sonrasında alınan kapsamlı önlemler, binlerce kişinin tutuklanması, işten el çektirilmesi, üniversitelerin, gazetelerin kapatılması AB'yi endişeye sevk etmiş ve demokrasi ve hukukun üstünlüğü vurgusu tüm demeçlerde öne çıkmıştır. Türkiye'de darbe girişiminin hemen sonrasında AB Konseyi Başkanı Donald Tusk, Avrupa Komisyonu Başkanı Jean-

Claude Juncker ve AB Dışişleri ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi Federica Mogherini Avrupa-Asya Zirvesi (Asia-Europe Meeting/ASEM) için buldukları Moğolistan'dan yayınladıkları ortak bir bildiriye, Türkiye'nin AB'nin kilit bir partneri olduğu, AB'nin demokratik olarak seçilmiş hükümeti, tüm kurumları ve hukukun üstünlüğünü desteklediği belirtilirken, anayasal düzene hızla geri dönüş çağrısında bulunulmuştur (European Commission, 2016).

18 Temmuz Pazartesi günü Federica Mogherini Başkanlığında toplanan Dışişleri Bakanları Konseyinde, darbe girişimi şiddetle kınanmış, ülkenin meşru kurumlarının yanında bulunduğu mesajı verilmiş ve siyasi partilerin demokrasiyi savunmalarından memnuniyet duyulduğu ifade edilmiştir. Toplantı sonrasında yayınlanan bildiriye AB, polis ve güvenlik güçleri başta olmak üzere tüm yetkililerin ılımlı davranması, hukukun üstünlüğüne ve ülkenin demokratik kurumlarına saygı gösterilmesi hatırlatılmasında bulunurken, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine saygı gösterilmesi gereğine dikkat çekilerek özellikle idam cezasına geri dönülmemesinin AB müktesebatına uyumun temel bir unsuru olduğu vurgulanmıştır (Nas, 2016, 3-4).

İdam cezasına geri dönülmesi konusu AB'nin kırmızı çizgisi olmuştur. Federica Mogherini bu durumu sadece Türkiye üzerinden değil tüm AB üyesi devletler üzerinden çok net bir şekilde ifade etmiştir: "Herhangi bir devlet ölüm cezasını getirirse AB üyesi bir devlet haline gelemez" (Dewan, Ellis, 2016).

Federica Mogherini ve Avrupa Komisyonu'nun Genişlemeden Sorumlu Temsilcisi Johannes Hahn, 15 Temmuz darbe girişiminin birinci yılı vesilesiyle yaptıkları ortak açıklamada, Türkiye ile dayanışma içerisinde olduklarını bildirmiştir. Ortak bildiriye, "İnsan hakları, temel özgürlükler ve hukuk yasasına saygı AB'nin temel ilkeleridir. Bunlar, Türkiye ve AB halklarının gayesi ve ilişkilerimizin temelini oluşturmaktadır. Önemli bir partner, aday ülke ve Avrupa Konseyi üyesi olarak Türkiye bu ilkeleri taahhüt etmektedir" denilmiştir (Deutsche Welle Türkçe, 2017). Bu bildiriye AB'nin istikrarlı, ekonomik açıdan canlı ve demokratik bir Türkiye ile çalışmaya hazır ve istekli olduğu mesajı önemlidir (EEAS, 2017).

Bu ortak bildirinın Avrupa Parlamentosu'nun Türkiye ile müzakerelerin askıya alınmasını onaylama kararından hemen sonra gelmesi manidardır. Zira Avrupa Parlamentosu'nun Türkiye'ye karşı sert ve keskin tavrı bu bildiriye bir nevi yumuşatılmaya çalışılmıştır. AB üst yetkilileri Türkiye'deki darbe girişimini koşulsuz kınarken, darbe sonrasında Olağanüstü Hal (OHAL) kapsamında alınan önlemler, geniş çaplı tutuklama ve işten el çektirmeler konusunda endişesini de her fırsatta dile getirmektedir.

AB'nin en üst düzey yetkililerinden gelen bu açıklamalar, 15 Temmuz darbe girişimi konusunda AB'nin siyasi olarak nerede durduğunu açıkça göstermektedir. Türkiye için ise bu ifadeler, AB tarafından Türkiye'de yaşanan askeri müdahalenin çok anlaşılmadığı salt AB'nin endişelerini vurgulayan standart politik bildirimler olarak kaldığı düşünülmektedir (İçener, 2016, 74).

SONUÇ

Türk siyasal sisteminde görülen askeri müdahalelerin (darbe, muhtıra ve darbe girişimi) siyasi düzen ve demokrasi bakımından sorun olması bir tarafa müdahaleler sonrasında yaşanan siyasi istikrarsızlığın Türkiye'nin 60 yıla yakın devam eden Birlik üyeliğine de olumsuz bir etkisi olduğu aşikârdır.

Türk siyasi hayatında sonuca ulaşan iki askeri darbe söz konusudur. Bunlar; 27 Mayıs 1960 ve 12 Eylül 1980 tarihlerinde meydana gelen askeri darbelerdir. Devletlerin ömrü içinde çok kısa bir süre olarak kabul edilebilecek bir sürede yirmi yıl arayla tekrar eden bu darbeler, Türkiye'deki siyasi rejim sorunuyla birlikte sosyo-ekonomik alanda ciddi bir gerilemeye de neden olmuştur. Türkiye'nin iç politikası kadar dış politikasını da etkileyen bu darbeler, Türkiye'nin 1959 yılında ortak üyelik başvurusu ile başlattığı AB üyelik sürecine de zaman kaybettirmiş, Türkiye üzerindeki algıların değişmesine ve ilişkilerin zora girmesine zemin hazırlamıştır.

Türkiye'de darbe sonrası kurulan hükümetler incelendiğinde Türk siyasi hayatında yaşanan istikrarsızlık hali çok net görülecektir. 27 Mayıs 1960 darbesinden sonra 30 Mayıs 1960'da kurulan 24. Cemal Gürsel hükümeti ile birlikte 12 Mart 1971 askeri muhtırasına kadar geçen 11 yıllık bir süre içinde 9 hükümet kurulmuştur. 12 Mart 1971'den sonra 12 Eylül 1980 darbesine kadar geçen sürede ise 26 Mart 1971 tarihli 33. Nihat Erim hükümeti ile birlikte geçen 9 yıllık bir süre içinde 11 hükümet kurulmuştur. Bir başka ifadeyle 1960 darbesinden 1980 darbesine kadar geçen 20 yıllık sürede toplam 20 hükümet kurulmuştur. Bu hükümetlerin genel itibarıyla ortalama ömrü 6 ay ila 1 yıl arasında değişkenlik göstermektedir. Bu hükümetler içinde en kısa süren 1 aylık 40. Bülent Ecevit hükümeti olurken; en uzun hükümet 4 yıl (49 ay) ile 30. Süleyman Demirel hükümetidir. 44. Bülent Ulusu hükümetinden günümüze 65. Binali Yıldırım hükümetine kadar aradan geçen 36 yılda ise 21 hükümet kurulmuştur (T.C. Başbakanlık, 2017).

Bu askeri müdahalelerin Türk siyasi hayatında ciddi kriz ve istikrarsızlık ortamı meydana getirdiği yukarıdaki verilerden de anlaşılmaktadır. Askeri müdahalelerin sonuca ulaşması ile birlikte siyasi rejimde ciddi kırılmalar, dalgalanmalar ve istikrarsızlıklar yaşanmaktadır. Bu durum sadece iç politikada düzen ve dengenin bozulması ile kalmayıp dış ilişkilerde de ciddi sapmalara ve durgunluklara sebebiyet vermektedir. AB ile Türkiye arasında 1959 yılında başlayan üyelik ilişkisinin bugüne kadar tamamlanamamış olmasında da bu askeri müdahalelerin olumsuz etkisi görülmektedir.

15 Temmuz darbe girişiminde AB yetkilileri üst düzeyden darbeyi kınamış ve meşru hükümetin devamını desteklemiş ancak OHAL kapsamında hukukun üstünlüğü ve demokrasi ilkelerinin gözetilmesi ve ölçülü bir tutum sergilenerek sürecin yürütülmesi konusunda uyarılarda bulunmuştur.

Türkiye'de yaşanan askeri müdahalelerde AB'nin tavrı beklenenin aksine süreci doğrudan bitirmek olmamıştır. Bununla birlikte AB nezdinde siyasi muhatapların değişkenlik göstermesi, ilişkilerin sağlıklı yürütülmesinde birtakım zorlukların yaşanmasına sebebiyet vermiştir.

Türkiye kendisinden beklenen üyelik kriterlerini özellikle askeri müdahaleler sonrasında girdiği istikrarsızlık dönemlerinde sağlamakta zorlanmış olsa da bu durum AB-Türkiye ilişkilerinde hiçbir zaman kopmaya neden olmamıştır. Her iki taraf için de üyelik ilişkisinin devam etmesi yönünde irade hep var olmuştur. Ancak bu irade üyelik ilişkisinin durağanlaşmasına ve/veya soğumasına engel olamamıştır. 15 Temmuz darbe girişimi sonrasında da AB-Türkiye ilişkilerinde bu soğuma çok net görülmektedir.

1980 askeri müdahalesi sonrasında Birliğin üst düzey yetkilileri tarafından ortaya konan yaklaşıma aynıyla 15 Temmuz darbe girişimi sonrasında da rastlamak mümkündür.

Hem 1980 darbesi hem de 15 Temmuz darbe girişimi sonrasında Avrupa Parlamentosu, Birliğin üst düzey yetkililerinin aksine Türkiye'nin üyelik sürecini askıya alma yönünde karar alma iradesi göstermiştir. Birlik üst düzey yetkilileri ise Türkiye'nin önemine atıfla ilişkinin devam etmesi vurgusunu her zaman ön planda tutmuştur. Buradan yola çıkarak AB-Türkiye ilişkilerinin geleceği hakkında sağduyunun ilişkilerde egemen olacağı, ancak Türkiye'nin AB üyeliğinin tamamlanmasının yakın bir zamanda gerçekleşmesinin mümkün olmayacağı söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Çakır, Armağan Emre, “Her Zaman ‘Kaybedenler’ Listesinde: AB-Türkiye İlişkilerinde Türkiye'nin Rakipleri”, **AB-Türkiye İlişkilerinin 50 Yılı: Bir Sisifos Hikayesi**, Ed: Armağan Emre Çakır, BB101 Yayınları, 2016, s. 35-86.
- Çayhan, Esralç, “Türkiye’de Siyasal Partiler ve Avrupa Birliği”, **Dünden Bugüne Avrupa Birliği**, Der. Beril Dedeoğlu, Boyut Yayıncılık, İstanbul, 2003, s. 477-493.
- Deutsche Welle Türkçe, AB’den Darbe Girişimi Açıklaması, 14.07.2017, <http://www.dw.com/tr/abden-darbe-girisimi-aciklamasi/a-39700964>, 11.11.2017
- Dewan, Angela, Ellis Ralph, EU: Turkey can't join if it introduces death penalty, CNN, 18 July 2016, <http://edition.cnn.com/2016/07/18/asia/turkey-attempted-coup/index.html>, 17.11.2017.
- Dinan, Desmond, **Avrupa Birliği Tarihi**, Çev. Hale Akay, 2. Baskı, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2009.
- European Commission, Statement by the President of the European Commission, the President of the European Council, and the EU High Representative on behalf of the EU Member States present at the ASEM Summit on the situation in Turkey, Statement/16/2554. Ulaanbaatar, http://europa.eu/rapid/press-release_STATEMENT-16-2554_en.htm, 18.11.2017.
- European External Action Service (EEAS), Statement by Federica Mogherini and Johannes Hahn a year after a coup attempt in Turkey, 14.07.2017, https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/29890/statement-federica-mogherini-and-johannes-hahn-year-after-coup-attempt-turkey_en, 17.11.2017.
- İçener, Erhan, “Turkey-EU Relations after the Failed July 15 Coup Attempt”, *bilig*, Sayı: 79, Güz 2016, ss.69-87.
- Nas, Çiğdem, “Darbe Girişimi Sonrasında Türkiye-AB İlişkileri: Türkiye'nin AB'li Geleceği Açısından Çıkarımlar”, İKV Değerlendirme Notu, No: 188, Ağustos 2016.
- Tanlak, Pınar, “AB’de Yaşanan Krizlerin Türkiye-AB İlişkilerine Etkisi”, **Türkiye-AB İlişkileri: Yeni Gündem**, Ed: Belgin Akçay, Seçkin, Ankara, 2014, s.17-24.
- Tekeli, İlhan, İlkin, Selim, **Türkiye ve Avrupa Birliği: Ulus Devletini Aşma Çabasındaki Avrupa'ya Türkiye'nin Yaklaşımı**, Ümit Yayıncılık, Ankara, 2000.
- Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık, Geçmiş Hükümetler, https://www.basbakanlik.gov.tr/Forms/_Global/_Government/pg_CabinetHistory.aspx, 11.11.2017.